

УДК 347.62

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.14>

РЕАЛІЗАЦІЯ СІМЕЙНОЇ ПРАВОЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Токарева Віра Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено дослідженню питань реалізації правоздатності фізичної особи та вступу в шлюб за допомогою дистанційних засобів зв'язку. Встановлено, що в окремих штатах США, ОАЄ, Німеччині у зв'язку із складнощами проведення церемонії шлюбів з особистою присутністю наречених, свідків та посадових осіб в одному місці, через закриття більшості державних установ із поширенням пандемії коронавірусної інфекції, шлюби уклалися онлайн. В Україні введення воєнного стану призвело до того, що були внесені зміни у законодавства та надано право одному із наречених укладати шлюб, якщо він є військовослужбовцем, поліцейським, представником інших державних органів, працівником закладу охорони здоров'я без особистої присутності на церемонії реєстрації шлюбу. Проаналізовані умови укладення шлюбу онлайн в окремих штатах США. З'ясовано, що після зняття обмежень через COVID-19 штат Юта залишив державну послугу вступу в шлюб онлайн як для громадян США так і громадян інших держав. Перевагами укладення шлюбу онлайн США є можливість обійти норми законодавства тих держав, де передбачена заборона на укладення шлюбу осіб однієї статі, різних релігій, проте такий шлюб залишиться не визнаним у державі проживання подружжя. Проаналізовані особливості укладення шлюбів в умовах воєнного стану в Україні. З'ясовано, що розширення кола державних послуг, які можна отримати подавши заявку онлайн, серед яких укладення шлюбу, пов'язаний із розвитком концепції цифрової ідентичності в Інтернеті в умовах поширення коронавірусної інфекції та війни РФ проти України. Доведено, що надання державних послуг онлайн сприяє розвитку цифрової ідентичності в Інтернеті як єдиного аккаунту, що поєднує дані про фізичну особу, з різних інформаційно комунікаційних системах, які ідентифікують його у системах органів державної влади та місцевого самоврядування) та має автоматично оновлюватися при внесенні змін у ці системи державних органів. Розробка технології цифрової ідентичності на платформі блокчейн має автоматично оновлювати данні під час їх зміни у інформаційних системах державних органів та установ.

Ключові слова: цивільна правоздатність, сімейна правоздатність, сімейні правовідносини, сімейні права, цифрові права, умови укладення шлюбу, шлюб за дорученням, цифровізація, правосуб'єктність, умови воєнного стану.

**EXERCISE OF FAMILY LEGAL CAPACITY OF A NATURAL PERSON
USING THE INTERNET**

Tokareva Vira Oleksandrivna,
Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor,
Associate Professor at the Department of
Civil Law
(National University «Odesa Law
Academy», Odesa, Ukraine)

The article is devoted to the study of the realization of legal capacity of a natural person and marriage online provided in different countries due to COVID-19 restriction on offline marriage of and the war in Ukraine. Due to Covid-19 restrictions on marriage ceremonies in the personal presence of the bride and groom, witnesses, officials and the closure of most state and public institutions and bodies in the United States, the United Arab Emirates, and Germany, marriages were performed online. The terms of marriage online due to COVID-19 restriction in Utah, New-York, New Jersey and the other states are analyzed. After the introduction of martial law in Ukraine, the legislation was amended to allow the bride or groom to marriage without being present at the wedding ceremony if he or she is a military officer, police officer, representative of other government agencies or employee of a health care facility.

When the COVID-19 restrictions had been lifted, the state of Utah left the state online marriage service for both US citizens and citizens of other states. The advantages of online marriage in the United States include the ability to circumvent the laws of countries that prohibit people of the same sex or different religions from marrying. However, such a marriage will not be recognized as legal in the state of residence of the spouses. The peculiarities of the conditions for concluding marriages under martial law in Ukraine are analyzed. It is found that the expansion of the range of public services available online is associated with the development of the concept of digital identity on the Internet in the context of COVID-19 and the war in Ukraine. It has been proven that the provision of public services online is facilitated by the development of a digital identity on the Internet as a single account that combines data about a natural person from various information and communication systems that identify him in the relevant systems (of state authorities and local self-government) and should be automatically updated when entering changes in these systems of state bodies. The development of digital identity technology on the blockchain platform should automatically update data when it changes in the information systems of state bodies and authorities.

Key words: civil legal capacity, family legal capacity, family legal relations, family rights, digital rights, terms and conditions of marriage, proxy marriage, digitalization, legal personality, conditions of martial law.

Постановка проблеми. Донедавна, було складно уявити, вступ в шлюб онлайн, за допомогою дистанційних відео зв'язку, наразі, можливість реалізовувати сімейні права та вчиняти дії які ведуть до правових наслідків через Інтернет стає цілковитою реальністю. Через складнощі організації церемонії шлюбів з особистою присутністю наречених, свідків та посадових осіб в одному місці, закриттям більшості державних установ через поширення COVID-19 та період пандемії, у США, ОАЄ, Німеччині шлюби укладалися через Інтернет. Введення воєнного стану в Україні призвело до того, що були внесені зміни у законодавства та надано право одному із наречених

укладати шлюб, якщо він є військовослужбовцем, поліцейським, представником інших державних органів, працівником закладу охорони здоров'я без особистої присутності на церемонії реєстрації шлюбу.

Переведення все більшого числа державних послуг в Інтернет сприяє цифровізації державних послуг, підвищенню якості електронної взаємодії між електронними системами різних органів державної влади, скороченню грошових витрат на проведення послуг та головне, сприяє розвитку концепції цифрової сервісно-орієнтованої держави, позбавленої бюрократичних тягарів [1].

Метою статті є проведення дослідження джерел в сфері сімейного законодавства, практику використання дистанційних засобів зв'язку для реалізації сімейних прав та права вступу в шлюб в США та ЄС у період пандемії та воєнних дій, та розробка пропозиція для правового регулювання українського законодавства.

Виклад основного матеріалу. Через складнощі організації церемонії шлюбів з особистою присутністю наречених, свідків та посадових осіб в одному місці, закриттям більшості державних установ через поширення COVID-19, у 2020 році було вперше запроваджено укладення шлюбу за допомогою відео зв'язку низкою штатів в США та були прийняті розпорядження які дозволяли укладення шлюбів онлайн, зробивши процес менш витратним та простим [2]. Одним із перших подачу заяви на вступ в шлюб, видачу ліцензії на вступ у шлюб, вступ шлюбу, засвідчена та оформлення церемонії шлюбу за допомогою дистанційних засобів зв'язку було запроваджено розпорядженням губернатора штату Нью-Йорк Е. М. Куомо, за умови дотримання таких вимог: особи які вступають у шлюб мали надати дійсні документи які посвідчують особу із фотокарткою; церемонія мала проводитися за допомогою дистанційних засобів відеозв'язку із присутністю пари, свідків, особи яка посвідчує шлюб та діловода; за умови фактичного перебування пари на території штату із відповідними документальним підтвердженням (умова обумовлена знаходженням пари під юрисдикцією штату); передачі за допомогою засобів зв'язку (факт або іншим електронними способом) підписаної заяви пари безпосередньо місцевому діловоду в день проведення церемонії вступу в шлюб. Із прийняттям розпорядження губернатора мер Б.де Блазіо та спікер міської ради К. Джонсон анонсували запуск платформи «Проект Купідон» за допомогою якої мешканці міста могли зареєструвати шлюб, призначити віртуальну зустріч із державними службовцем, завантажити необхідні документи та отримати підписані документи закінчення церемонії, таким чином щоб не відвідувати державні установи та скоротити тяганину [3]. Наразі у штаті Нью-Йорк вступ в шлюб можливий за умовою особистої присутності пару у державній установі, онлайн можна лише подати заяву про вступ в шлюб, оскільки одруження за допомогою відео зв'язку було запроваджено в якості тимчасового заходу через поширення COVID-19 та було скасовано 25 червня 2022 року [4].

Надалі, можливості дистанційного укладення шлюбу було запроваджено із прийняттям розпорядження губернатору штату Каліфорнія Г. Нюсомом [5]. Укладення шлюбу за допомогою дистанційних засобів зв'язку вимагає дотримання низки умов: перебування пари на території штату із підтвердженням відповідними доказами, проведення церемонії вступу в шлюб у режимі реального часу із присутністю одного або двох свідків, наданням документів посвідчуючих особу із фотографіями за допомогою дистанційних засобів зв'язку. Фактом підтвердженням укладення шлюбу є свідоцтво відправлене із використанням дистанційних засобів зв'язку. Таке електронне свідоцтво є рівними за юридичною силою його паперовій формі. Можливість укладення шлюбу із використанням дистанційних засобів зв'язку також була запроваджена розпорядженням губернатора штату Нью-Джерсі Ф. Мерфі 4 травня 2020 року [6].

Наразі, в штаті Юта послуга укладення шлюбу за допомогою відео зв'язку є доступною будь-якій особі незалежно від місця знаходження, громадянства та статі. Для укладення шлюбу, насамперед необхідно подати заяву на отримання дозволу на укладення шлюбу, заповнити анкету кожній особі із персональними даними, надати відскановані документи які засвідчують особу (паспорт або водійське повідчення), направити фотографію та сплатити мито.

З огляду на те, у низці держав як Україна, Італія у тому числі США, процес укладення шлюбу розділено на два етапи підготовчий та основний, де на підготовчому етапі повинно бути підтверджено відсутність перепон для укладення шлюбу [7]. Так, після видачі дозволу, особи обирають двох свідків, сплачують збір і призначають час для церемонії із використанням системи відео зв'язку в прямому ефірі з посадовою особою округу Юта. На сторінці державного органу на має даних якими чином посадовці перевіряють відсутність перепон для вступу в шлюб осіб які не є громадянами США. Обидва нареченні та свідки повинні бути присутні віртуально на відеоконференції, та можуть долучитися гості до відеоконференції. Для отримання завіреної копії свідоцтва про укладення шлюбу, проставлення апостилю та відправлення паперової форми справляється додаткова плата [8]. У завіреної та апостильованій копії не згадується, що шлюб був укладений онлайн. У відповідність до Гаазької Конвенції як скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 5.10.1961 р.[9] (Україна приєдналася до Конвенції 10 січня 2002 року [10], набула чинності для України 22.12.2003) всі країни, що приєдналися до конвенції, зобов'язані визнавати шлюб, якщо свідоцтво про шлюб легалізовано апостилем. Відтак можна очікувати, що шлюб укладений за допомогою дистанційних засобів зв'язку буде визнаний в більшості держав з ліберальними сімейними законодавством.

Слід зазначити, що укладення шлюбу за допомогою відео зв'язку в США певною мірою дозволяє обходити норми законодавства тих держав, де передбачена заборонена на укладення шлюбу осіб однієї статі та вимагається проведення релігійної церемонії, проте такий шлюб залишиться не визнаним у державі громадянства, проживання подружжя. Наприклад в Ізраїлі, дозволено укладення лише релігійних шлюбів, а шлюб укладений в іншій державі з порушенням місцевого законодавства буде не визнаний не дійсним.

Законодавство таких, штатів як Монтана, Техас, Каліфорнія та Колорадо передбачають укладення шлюбу за довіреністю у зв'язку із проходженням військової служби, ув'язнення або обмеження через подорожування (у штаті Монтана резиденти можуть закласти шлюб за довіреністю та відсутністю обох подружжя [11]; у Техасі, Каліфорнії та Колорадо дозволено за довіреністю одного із подружжя) [12]. Відтак укладення шлюбу за дорученням дозволено в окремих чітко передбачених законодавством випадках. Постає питання співвідношення укладення шлюбу за допомогою відеоконференції та шлюбу за дорученням, оскільки федеральне законодавство містить обмеження на укладення шлюбу за дорученням. Закон про імміграцію та громадянство США виключає з визначення «подружжя» пари, які не були фізично присутні разом з офіційною особою на весільній церемонії, якщо потім не було шлюбних відносин [13]. Внутрішні правила Державного департаменту з громадянства та імміграції США «Посібник з питань закордонних справ», називає шлюбом, пару якщо навіть не були фізично присутні разом на офіційній весільній церемонії, «шлюбами за дорученням» та визнають його не дійсним, якщо у подальшому не було шлюбних відносин [14]. Обґрунтуванням того, що шлюби за дорученням відрізняються від шлюбів із присутністю пари, є занепокоєння про неможливість осіб, у разі відсутності, висловити свою добровільну згоду на укладення шлюбу безпосередньо офіційній особі [15]. Разом

цим під час укладення шлюбу за допомогою відео зв'язку нареченні ладні виразити своє волевиявлення до вступу в шлюб безпосередньо державному службовцю. З цього приводу слід зазначити, що укладення шлюбом «за дорученням» не вимагає присутності одного з подружжя взагалі, в той час як укладення за допомогою відеоконференції потребує приєднання обох подружжя до церемонії та вираження своєї волі за допомогою дистанційних засобів зв'язку.

У зв'язку із поширенням COVID-19 можливість укладення шлюбу дистанційно було запроваджено також в ОАЕ у 2020 році [16]. Було запущено сервіс на сайті міністерства, де все бажаючі могли зареєструватися на проведення онлайн церемонії, обрати дати, провести оплату державної мита. Запровадження можливості укладення шлюбів за дистанційно в якості запобіжного заходу боротьби із поширенням COVID-19 призвело до збільшення кількості укладених шлюбів. У ході процедури, перш ніж свідоцтво про шлюб буде направлено до уповноважених органів, проводиться ідентифікація майбутніх подружжя та свідків.

Серед європейських держав, можливість вступ в шлюб за допомогою дистанційних засобів зв'язку у період поширення COVID-19 було запроваджено в Німеччині.

В Україні у зв'язку із ведення воєнного стану можливо укладення шлюбу за один день, звернувшись із заявою до відділу ДРАЦС, з огляду на ч. 2 ст. 32 Сімейного кодексу України, яка передбачає можливість реєстрації шлюбу в день подання заяви, якщо є безпосередня загроза життю нареченої або нареченого. Згідно з Указом Президента України № 64 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» [17] відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [18], на час дії воєнного стану, якщо один із наречених є о військовослужбовцем, поліцейським, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки або працівником закладу охорони здоров'я, то державна реєстрація шлюбу може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої). У такому випадку для укладення шлюбу дистанційно, відтак без присутності нареченого або нареченої військовослужбовцю поліцейському, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби або особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро чи Бюро економічної безпеки, необхідно подати заяву безпосередньому командирі (керівнику), і якій зазначається відомості про особа та нареченого (наречену) зокрема, прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дата народження, громадянство, і разі зміни прізвище – відомості про обране прізвище. Означена заява є одночасно є й підтвердженням факту надання військовослужбовцем згоди на укладення шлюбу. За реєстрацію шлюбу сплачується мито (підп. «а» п. 5 ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 № 7-93 «Про державне мито»).

Командир в свою чергу засвідчує справжність підпису на відповідній заяві та забезпечується її передачу (надсилання) до відділу ДРАЦС, до якого подано заяву нареченим (нареченою) заяву про державну реєстрацію шлюбу особисто або іншого відділу ДРАЦС чи до територіального органу Міністерства юстиції України як проводять роботу під час воєнного стану. Оскільки відповідно до підп.14 глави 1 Розділу 2 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5, у разі ведення воєнного стану в Україні або в окремих місцевостях відповідно до Закону України «Про правових режим воєнного

стану», державно реєстрації актів цивільного стану проводить будь-який орган за зверненням заявника. Акт може складатися без особистої присутності одного або обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку з відсутнім нареченим або обома. До того ж на період воєнного стану факт реєстрації шлюбу може засвідчуватися актом про укладення шлюбу який складається безпосереднім командирам військово службовця із подальшим переданням (надсиланням) командиром (керівником) до відділу ДРАЦС для складання актового запису про шлюб у паперовій форма та внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стані громадян.

Відповідно до підп. 3) п. 1 Постанови Кабінеті Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 213 факт реєстрації шлюбу може засвідчуватися актом, який складається керівником закладу охорони здоров'я, в якому перебувають або працюють один чи обоє наречених, та скріплюється печаткою (за наявності) цього закладу.

Акт може складатися у присутності обох чи одного з наречених з використанням електронних засобів зв'язку для фізично відсутнього нареченого, за участю двох свідків. Такий акт має бути переданий керівником закладу охорони здоров'я, яким було його складено, до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану для складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до Реєстру.

Слід зазначити, що Сімейний Кодекс України містить перешкоди для вступу в шлюб – обставини при наявності яких шлюб є неправомірним. Серед таких обставин які є перешкодами для укладення шлюбу [19]: перебування в іншому шлюбі (тобто для укладення шлюбу необхідно або припинити попередній шлюб або не перебувати у шлюбі перебування в іншому шлюбі); наявність між особами, які бажають одружитися, родинних зв'язків прямої лінії спорідненості. У шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат та сестра, двоюрідні брат та сестра, а також рідні тітка, дядько та племінник, племінниця; наявність між особами, які бажають укласти шлюб, відносин усиновлення. У шлюбі між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстрований лише у разі скасування усиновлення. За рішенням суду може бути надано право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою дитиною, атож між дітьми усиновленими нею; недієздатність осіб (або особи), які бажають укласти шлюб. У разі укладення шлюбу особою, визнаною в установленому законом порядку недієздатною, такий шлюб визнається недійсним.

З урахуванням передбачених законодавством перешкод для вступу в шлюб, поширенням надання все більшого числа державних послуг онлайн, стає актуальним розвиток єдиної цифрової ідентичності фізичної особи в Інтернеті на платформі блокчейн яка має об'єднати данні інформаційних систем державних органів та установ, та забезпечити автоматичне оновлення таких даних у разі їх зміни у відповідних інформаційних системах.

Розвиток концепції цифрової ідентичності людини в Інтернеті в умовах війни РФ проти України нерозривно пов'язаний із розширенням кола державних послуг які можна отримати подавши заявку онлайн [20, с. 92].

Вагомим кроком на шляху формування єдиної автентичної ідентичності фізичної особи в Інтернеті є визнання 58 державами світу електронних версій українських документів вебпорталу «Дія», що має надати можливість використовувати громадянами України електронного відображення інформації, що міститься у документах, передачі електронних копій відповідних документів, отримання публічних послуг за межами України. Для забезпечення даних нововведень передбачається передача даних демографічного реєстру та інших персональних даних громадян України до ЄС, що покликано спростити роботу державних органів, в тому числі органів уповноважених проводити реєстрацію актів цивільного стану.

Враховуючи викладене, слід підсумувати, що у разі обміну персональними даними між Україною та ЄС, розробка технології єдиної цифрової ідентичності на платформі блокчейн має забезпечити автоматичне оновлення даних під час їх зміни у інформаційних системах державних органів та установ, та надати ДРАЦС та уповноваженим органам реєстрації у інших державах, встановлювати наявність або відсутність перешкод для вступу в законний шлюб та проводити державну реєстрацію шлюбу за допомогою дистанційних засобів зв'язку через Інтернет без особистої присутності осіб на церемонії шлюбу.

Список використаних джерел:

1. Tokareva V. Digital identity as the element of concept of service-oriented state. *Doctrina et Usu in Business Law // Contributions to the 12th International Conference Challenges of Business Law in the Third Millennium*, November 25, 2022, Bucharest ADJURIS. (WoS) P. 281-301.
2. Yes, you really can do a utah virtual wedding online. URL: <https://utahofficiant.com/online-weddings-in-uta>
3. The Office of the City Clerk - NYC Marriage Bureau is open for in-person appointments only URL: <https://www.cityclerk.nyc.gov/content/marriage-license>
4. Tolentino A. How to get married online in New York (Step-by-Step Guide) URL: <https://www.courtly.com/resources/how-to-get-married-online-in-new-york>
5. Executive Department state of California. Executive order № 58-20 URL: <https://www.gov.ca.gov/wp-content/uploads/2020/04/4.30.20-EO-N-58-20.pdf>
6. Virtual Marriage in New Jersey URL: <https://www.njwedding.com/virtualmarriage>
7. Сімейне право України: Підручник під ред. Червоного Ю.С. – К., 2004. 519 с.
8. Welcome too online weddings URL: <https://onlinewedding.love>
9. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 05.10.1961 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082#Text
10. Закон України Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 10 січня 2002 року № 2933-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2933-14#Text>
11. Double Proxy Marriage URL: <https://www.proxymarriage.com/index.php/double-proxy-marriage>
12. Another Effect of Covid: Thousands of Double Proxy Weddings Dec. 15, 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/12/15/fashion/weddings/another-effect-of-covid-thousands-of-double-proxy-weddings.html>
13. The Immigration and Nationality Act (INA) enacted in 1952 URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title8-section1101&num=0&edition=prelim>
14. The Foreign Affairs Manual Family-based relationships (ct:visa-1272; 05-03-2021) URL: <https://fam.state.gov/fam/09FAM/09FAM010208.html>
15. Kathryn Rae Edwards, Kicking the INA Out of Bed: Abolishing the Consummation Requirement for Proxy Marriages, 22 *Hastings Women's L.J.* 55, 60-61 (2011).
16. 715 couples in UAE get married online in 4 months. URL: <https://www.khaleejtimes.com/news/715-couples-in-uae-get-married-online-in-4-months>
17. Указ Президента України Про введення воєнного стану в Україні № 64 від 24 лютого 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п#Text>
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п/print>
19. Пасічник І.А. Шлюб основа сім'ї. Міністерство Юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5038

20. Токарева В.О. Розвиток цифрової ідентичності як елементу сервісної держави в умовах війни. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К.Г. Некіт; упор.-укл. Ю.С. Маршук; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2023. – 336.